

СПЕЦИФІКА ТРУДОВОЇ ФУНКЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ АВІАЦІЙНОГО ТРАНСПОРТУ

Стаття присвячена дослідженню специфіки трудової функції працівників авіаційного транспорту. На основі аналізу норм чинного законодавства здійснено теоретичне дослідження трудової функції працівників авіаційного транспорту. Відображено правові позиції науковців з даного питання. Визначено специфіку трудової функції працівників авіаційного транспорту.

Ключові слова: авіаційний персонал, трудова функція, трудовий договір, кваліфікація, професія, спеціальність.

С. В. Синенко

Специфика трудовой функции работников авиационного транспорта

Статья посвящена исследованию специфики трудовой функции работников авиационного транспорта. На основании анализа норм действующего законодательства осуществлено теоретическое исследование трудовой функции работников авиационного транспорта. Отображены правовые позиции ученых по данному вопросу. Определена специфика трудовой функции работников авиационного транспорта.

Ключевые слова: авиационный персонал, трудовая функция, трудовой договор, квалификация, профессия, специальность.

S. Synenko

Peculiarity of Labour Function of the Aviation Transport Workers

The peculiarity of labour function of the aviation transport workers is researched in the article. Analyzing the effective legislation the author makes theoretical research of the labour function of the aviation transport workers. Legal opinions of scientists on the issue are shown there. The author determines the peculiarity of labour function of the aviation transport workers.

Key words: aviation personnel, labour function, labour contract, qualification, occupation, profession.

Постановка проблеми та її актуальність.

Відповідно до Закону України «Про транспорт» транспорт є однією з найважливіших галузей суспільного виробництва і покликаний задовольнити потреби населення та суспільного виробництва в перевезеннях [1]. Перевезення пасажирів, вантажів, багажу та пошти здійснюються транспортом загального користування (залізничним, морським, річковим, автомобільним, авіаційним, а також міським електротранспортом, у тому числі метрополітемом). При цьому частина території підприємств, аеродромів і шляхів сполучення, де здійснюється рух транспортних засобів, проводяться маневрові та вантажно-розванта-

жувальні роботи, є зонами підвищеної небезпеки.

Таким чином, трудова функція працівників «основних» професій авіаційного транспорту, на відміну від інших фахівців даної галузі (бухгалтерів, конструкторів, інженерів), має свої особливості, зумовлені характером праці – виконанням обов'язків щодо перевезення вантажу, багажу та людей.

Аналіз досліджень і публікацій. На сьогоднішній день питання специфіки трудової функції працівників авіаційного транспорту досліджувалися лише опосередковано у працях таких науковців, як Н. В. Дараганова, І. О. Холіна та ін.

Метою даної публікації є проведення комплексного дослідження специфіки трудової функції працівників авіаційного транспорту та розроблення пропозицій, спрямованих на удосконалення законодавства, яким регулюється дане питання.

Виклад основного матеріалу. Поняття «функція» походить від латинського «functio» – виконання, здійснення, діяльності, обов'язок, робота [2, с. 683].

Загальновідомо, що трудова функція є головною умовою трудового договору працівника. Одним із основних принципів трудового права є визначеність трудової функції.

П. Д. Пилипенко акцентує увагу на тому, що професія, спеціальність і кваліфікація – це такі ж ознаки суб'єктивного характеру, як вік, освіта, знання іноземної мови, стаж попередньої роботи, котрі переважно беруться до уваги при укладенні трудового договору. Тому така необхідна умова трудового договору, як трудова функція працівника, характеризується поєднанням суб'єктивних чинників: професії, спеціальності, кваліфікації та чинників об'єктивного плану: відповідної посади чи виконуваної роботи. Ця умова є істотною для трудового договору й обов'язково повинна бути об'єктом переговорів при його укладенні [3, с. 71; 4, с. 170].

Досліджуючи трудову функцію працівника, варто зупинитися на питанні вимог до кваліфікації працівника, найменування посади (роботи) та обсягу його завдань та обов'язків.

На думку А. М. Юшко, трудову функцію варто розглядати як сукупність встановлених угодою сторін завдань та обов'язків певної складності, обмежених професією (спеціальністю), довідником кваліфікаційних характеристик чи іншим розсудом сторін [5, с. 34]. Іншої думки дотримуються П. Д. Пилипенко, В. Я. Бурак, З. Я. Козак. Науковцями наголошується, що професія, спеціальність, кваліфікація – це ті основні аргументи, якими оперує працівник при укладенні трудового договору, і саме завдяки їм він може претендувати на зайняття відповідної посади чи бути допущений до виконання певної роботи. При цьому професія, спеціальність,

кваліфікація не можуть довільно трактуватися сторонами при укладенні трудового договору. Ці параметри – відомі наперед, вони засвідчуються спеціальними документами (дипломами, посвідченнями тощо) і за взаємною згодою сторони змінити їх не спроможні [3, с. 69-70; 4, с. 169].

Отже, проаналізувавши думки науковців щодо визначення поняття «трудова функція», можна зробити висновок, що трудова функція – це визначений централізованими актами законодавства про працю, локальними актами та угодою сторін, перелік трудових прав та обов'язків, які працівник на підставі знань (умінь) і професійної підготовки повинен виконувати відповідно до своєї спеціальності, кваліфікації, професії (посади).

На сьогодні трудова функція визначається, в першу чергу, нормативно-правовими актами, основними з яких є Національний класифікатор України ДК 003:2010 «Класифікатор професій», затверджений наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживної політики від 28 липня 2010 року № 327 [6] та Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників, який структурно складається з окремих випусків і розділів випусків, які згруповані за основними видами економічної діяльності, виробництва та робіт.

Класифікатор професій ДК 003:2010 містить групи та професійні назви робіт (професій), приналежних за своїми ознаками до діяльності підприємств, установ, організацій транспортної галузі, але не встановлює їхніх кваліфікаційних характеристик. У свою чергу, кваліфікаційні характеристики за посадами, якими забезпечується єдність у визначенні кваліфікаційних вимог щодо певних посад на різних підприємствах, в установах, організаціях транспортної галузі, які є обов'язковими для усіх роботодавців, встановлюються саме у Довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників.

Виходячи з нормативних положень Класифікатора професій та Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників за видами економічної діяльності, виробництва та робіт, можна зробити висновок

про те, що поняття професія, спеціальність, посада є взаємопов'язаними. Первинним є поняття «професія», яке включає в себе зміст поняття «спеціальність» та «посада».

Сьогодні в авіаційній галузі мають місце професії, які є загальними для всіх видів економічної діяльності (наскрізними), наприклад, головний бухгалтер, начальник відділу кадрів, економіст, інженер, вантажник, дворник, сторож тощо. Кваліфікаційні характеристики з вимогами до рівня професійних знань і обов'язків для таких професій визначає Випуск 1 «Професії працівників, що є загальними для всіх видів економічної діяльності» Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників [7].

Аналіз у КП ДК 003:2010 груп та професійних назв робіт (професій), приналежних за своїми ознаками до діяльності підприємств, установ, організацій авіаційної галузі, дає підстави зробити висновок про те, що вони не є типовими. Кваліфікаційні характеристики з вимогами до рівня професійних знань і обов'язків для таких професій містить Випуск 68 «Авіаційний транспорт» [8].

Вимоги до рівня професійних знань і обов'язків деяких із цих професій регулюються і галузевими нормативно-правовими актами.

Згідно з п. 9 ст. 1 Повітряного кодексу України від 19 травня 2011 року [9] авіаційний персонал – це особи, які пройшли спеціальну фахову підготовку, мають відповідне свідоцтво і здійснюють льотну експлуатацію, технічне обслуговування повітряних суден, організацію повітряного руху, технічну експлуатацію наземних засобів зв'язку, навігації, спостереження. Статтею 49 Повітряного кодексу України визначено основні посади осіб авіаційного персоналу: пілот повітряного судна, диспетчер управління повітряним рухом (диспетчер служби руху), персонал з технічного обслуговування повітряних суден, член випробувального екіпажу, член екіпажу пасажирського салону (бортпровідник), диспетчер із забезпечення польотів.

На відміну від Повітряного кодексу України 1993 року, що втратив чинність, Повітряний

кодекс України від 19 травня 2011 року не надає визначення поняттю «екіпаж повітряного судна», але визначає його склад.

Визначення поняття «екіпаж повітряного судна» наведено у Великій енциклопедії транспорту: «екіпаж повітряного судна включає осіб, призначених для виконання на повітряному судні польотного задання» [10, с. 326]. В Енциклопедії авіації вказано, що «екіпаж повітряного судна – це командир, інші особи льотного складу та обслуговуючий персонал, на яких покладено обов'язки керування повітряним судном та обслуговування його в польоті» [11, с. 665-666].

Відповідно до статті 57 Повітряного кодексу України від 19 травня 2011 року № 3393-VI [9] екіпаж повітряного судна складається з осіб льотного складу, до якого належать особи льотного екіпажу та екіпажу пасажирського і вантажного салону, які під час польоту постійного виконують такі функції: виконання процедур, передбачених керівництвом з льотної експлуатації повітряного судна, обслуговування устаткування, механізмів та приладів, необхідних для польоту повітряного судна, а також обладнання, встановленого на повітряному судні та необхідного для виконання польотного завдання, забезпечення процедур безпеки пасажирів на борту повітряного судна та їх обслуговування. Усі члени екіпажу належать до льотного складу. Але, визначаючи льотний склад екіпажу повітряного судна, законодавець не дає у Повітряному кодексі України чіткого визначення поняття «льотний склад».

Визначення поняття «льотний склад» міститься у п. 2 Правил визначення робочого часу та часу відпочинку екіпажів повітряних суден цивільної авіації України, затверджених наказом Міністерства транспорту України від 2 квітня 2002 року № 219 [12], згідно з яким льотний склад – це частина екіпажу повітряного судна, на яку покладено обов'язки, пов'язані з керуванням повітряного судна та його системами впродовж польотного часу. Також цими Правилами надано тлумачення поняттю «екіпаж повітряного судна (основний екіпаж)» – авіаційний персонал, який у встановленому порядку виконує обов'язки з керування та

обслуговування повітряного судна при здійсненні польотів.

Україна, як член ІКАО, взяла на себе зобов'язання співпрацювати щодо забезпечення максимально досяжної міри однаковості правил, стандартів та процедур, які стосуються ПС, персоналу тощо з усіх питань, у яких така однаковість сприятиме аеронавігації і буде удосконалювати її. А у правових документах ІКАО встановлено, що словосполучення «член льотного екіпажу» має таке саме значення, як і використовувані у Конвенції про міжнародну цивільну авіацію словосполучення «член льотного складу повітряного судна» та «льотний склад» [13] і означає, на відміну від Повітряного кодексу України, члена екіпажу ПС, який має свідоцтво та на якого покладені обов'язки, пов'язані з керуванням повітряним судном протягом польотного часу.

Необхідно також цілком погодитись з думкою Н. В. Дараганової, що термін «льотний екіпаж/особи льотного екіпажу, льотний склад/особи льотного складу, льотні спеціалісти», а також і термін «льотно-підйомний склад» (зустрічається в нормативно-правових актах та юридичній літературі радянського періоду) є такими, що характеризують те саме поняття і, фактично, є синонімами й означають осіб екіпажу ПС, які мають відповідні свідоцтва та на яких покладені обов'язки, пов'язані з керуванням та експлуатацією ПС протягом польотного часу [14, с. 17].

Таким чином, на підставі викладеного, варто зазначити, що не доцільно застосовувати термін «льотний склад», оскільки до нього можуть належати члени екіпажу повітряного судна, які виконують обов'язки, безпосередньо пов'язані з керуванням або експлуатацією повітряного судна. Тому, на мою думку, з метою врегулювання даних розбіжностей, доцільно скасувати у Повітряному кодексі норму про те, що «всі члени екіпажу належать до льотного складу».

Розділ 314 «Фахівців, що керують суднами та літальними апаратами і забезпечують судноплавство та польоти» Класифікатора професій ДК 003:2010 [6] включає в себе льотних фахівців (розділ 3143), до яких

віднесено командира повітряного судна (літака, вертольота), командира повітряного судна (пілот, льотчик) – інструктор, штурман-випробувач, бортмеханік, бортоператор, бортштурман, інженер бортовий та інші особи. Також включає в себе розділ 3144 – авіадиспетчерів, до яких віднесено диспетчера аеродромного диспетчерського (авіаційно-диспетчерського) пункту, диспетчера диспетчерського пункту посадки (кола, підходу), диспетчера з перельотів, диспетчера з руху (літаків), диспетчера із забезпечення польотів, диспетчера управління повітряним рухом, диспетчера центру керування повітряним рухом, диспетчера-інспектора, диспетчера-інспектора з руху (літаків), оператора наземних засобів керування безпілотним літальним апаратом, штурмана аеропорту (бюро, групи, служби), штурмана чергового аеропорту (бюро, групи, служби) та технічних фахівців, що забезпечують повітряний рух.

До працівників, що надають послуги в дорозі, (розділ 511 ДК 003:2010) віднесено бортпровідника, інструктора-провідника бортового, старшого бортового провідника служби бортпровідників, чергового з реєстрації пасажирів, чергового із забезпечення харчування пасажирів.

Варто зазначити, що додатком 6 до Конвенції Міжнародної організації цивільної авіації «Про міжнародну цивільну авіацію» встановлено, що членом обслуговуючого персоналу є член екіпажу, який в інтересах безпеки пасажирів виконує обов'язки, доручені йому експлуатантом або командиром повітряного судна, та не є членом льотного екіпажу повітряного судна [15].

Таким чином, на сьогодні існує два терміни щодо обслуговуючого персоналу: перший закріплено в зазначеній конвенції, як «обслуговуючий персонал», а другий визначено у Правилах визначення робочого часу та часу відпочинку екіпажів повітряних суден цивільної авіації України, як «кабінний склад», що означає частину екіпажу повітряного судна, на яку покладено обов'язки з обслуговуванням пасажирів, гарантування безпеки перевезення пасажирів та вантажів, виконання авіаційних

робіт на борту повітряного судна впродовж польотного часу.

Можна зробити висновок, що терміни «кабінний склад» і «обслуговуючий персонал» стосовно повітряного судна є синонімами і визначають одну і ту саму категорію осіб членів екіпажу повітряного судна, на яку покладені обов'язки по обслуговуванню пасажирів, гарантування безпеки перевезення пасажирів і вантажів та інших обов'язків не пов'язаних із керуванням повітряного судна впродовж польоту.

Отже, на мою думку, у Правилах визначення робочого часу та часу відпочинку екіпажів повітряних суден цивільної авіації [12] термін «кабінний склад», який є запозиченням з Повітряних кодексів Білоруської Республіки та Російської Федерації, необхідно замінити на термін «обслуговуючий персонал», який раніше використовувався у нормативно-правових актах для визначення цієї категорії осіб авіаційного персоналу.

Таким чином, наведені положення нормативних актів дають можливість зробити висновок, що екіпаж повітряного судна в Україні поділяється на такі складові: льотний екіпаж та обслуговуючий персонал.

До льотного екіпажу можна віднести осіб авіаційного персоналу, на яких покладено обов'язки щодо керування літальними апаратами і забезпечення безпечного технічного обслуговування літального апарату під час польоту, зокрема це командир повітряного судна (літака, вертольота), пілот (другий пілот), бортмеханік, бортрадист, бортштурман та ін.

На підставі вказаних вище положень, а також положень ДКХ працівників Випуск 68 «Авіаційний транспорт» можна визначити посади авіаційного персоналу, які в процесі праці виконують специфічну трудову функцію [8].

До осіб, які здійснюють безпечне керування повітряним судном, слід віднести командира повітряного судна (літака, вертольота) та пілота (другого пілота).

До працівників, трудова функція яких пов'язана із забезпеченням безпечного технічного обслуговування літального апарату під час польоту, слід віднести посади

бортоператора, бортрадиста, бортштурмана, інженера бортового.

До наступної групи слід віднести членів екіпажу повітряного судна, на яких покладено обов'язок щодо забезпечення процедур безпеки пасажирів на борту повітряного судна та їх обслуговування, а саме, бортпровідників та бортоператора.

На повітряному транспорті існують професії (посади) працівників, які також мають специфічну трудову функцію: безпечне управління рухом повітряного судна. Це ще одна група авіаційного персоналу, яка виконує специфічну трудову функцію. До таких працівників, на мою думку, потрібно віднести осіб, які обіймають такі посади: начальник диспетчерської (виробничо-диспетчерської) служби, начальник диспетчерських пунктів району аеродрому та зони зльоту і посадки, начальник служби обслуговування повітряного руху, начальник центру управління повітряним рухом, диспетчер-інструктор служби руху, інженер з автоматизованих систем управління повітряним рухом, інженер з управління повітряним рухом, диспетчер з руху (літаків), диспетчер пункту збору донесень, диспетчер пункту перед польотного інформаційного обслуговування, диспетчер управління повітряним рухом (який здійснює безпосереднє управління повітряним рухом), диспетчер управління повітряним рухом (який не здійснює безпосереднє управління повітряним рухом).

Висновки. Отже, у процесі здійснення перевезень задіяні різні групи працівників авіаційного транспорту. Одні із них лише забезпечують умови, необхідні для якісних перевезень багажу, вантажу і пасажирів, але безпосередню участь у переміщенні багажу, вантажу і пасажирів не беруть. Така категорія працівників виконує трудові обов'язки в звичайних умовах, позбавлених будь-якої специфіки. Правове регулювання праці цих осіб здійснюється за допомогою загальних норм трудового права.

Інші працівники авіаційного транспорту виконують свої трудові обов'язки в особливих умовах, небезпечних для життя і здоров'я не тільки для них, але і для пасажирів, яких вони перевозять, оскільки їх професійна діяльність

пов'язана з обслуговуванням джерела підвищеної небезпеки.

Таким чином, трудова функція працівників авіаційного транспорту – це встановлений компетентними державними органами та угодою сторін трудового договору перелік завдань та обов'язків, обумовлених технологічним процесом, специфікою та характером діяльності підприємств, установ, організацій транспорту, які працівник на підставі знань (умінь) і професійної підготовки повинен виконувати відповідно до своєї спеціальності, кваліфікації, посади (професії).

Необхідність диференційованого підходу до регулювання трудових відносин працівників авіаційного транспорту обумовлена особливою роллю авіації в економіці країни, специфікою і змістом професійної діяльності, пов'язаною з обслуговуванням джерела підвищеної небезпеки, з особливим режимом роботи повітряного транспорту. Саме тому особи, які працюють на транспортних засобах або обслуговують їх, несуть відповідальність за життя громадян, які користуються послугами транспортних організацій. Таким чином, специфіка трудової функції працівників авіаційного транспорту відображає основну мету діяльності авіаційної галузі, а умови праці таких працівників, вказують на те, в яких саме умовах досягається ця мета.

Література

1. *Про транспорт*: Закон України від 10 листопада 1994 р. № 232/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 51. – Ст. 446.
2. *Словарь иностранных слов и выражений* / авт.-сост. Е. С. Зенович. – М.: Астрель: АСТ, 2004. – 778 с.
3. *Пилипенко П. Д.* Підстави виникнення індивідуальних трудових правовідносин / П. Д. Пилипенко. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2003. – 146 с.
4. *Трудове право України: академічний курс: підруч.* / П. Д. Пилипенко, В. Я. Бурак, З. Я. Козак та ін.; за ред. П. Д. Пилипенка. – К.: Ін Юре, 2004. – 536 с.
5. *Юшко А. М.* Переведення на іншу роботу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого / Алла Миронівна Юшко. – Х., 1999. – 228 с.
6. *Класифікатор професій*: ДК 003:2010 / Держ. ком. України з питань техн. регулювання та споживч. політики. [на зміну ДК 003:2005; чинний від 1 листоп. 2010 р.]. – К.: Держспоживстандарт України, 2010. – 697 с.
7. *Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників*. Вип. 1: Професії працівників, що є загальними для всіх видів економічної діяльності, розд. 1: Професії керівників, професіоналів, фахівців та технічних службовців / М-во праці та соц. політики України; [підгот.: Бережна Л. М. та ін.]. – 3-тє вид., допов. та перепр. – Краматорськ: Центр продуктивності, 2005. – 353 с.
8. *Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників*. Вип. 68: «Авіаційний транспорт». Професії керівників, професіоналів, фахівців, технічних службовців та робітників / М-во праці та соц. політики України. – Краматорськ: Центр продуктивності, 2006. – 268 с.
9. *Повітряний кодекс України*: Закон України від 19 травня 2011 р. № 3393-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 48/49. – Ст. 536.
10. *Большая энциклопедия транспорта*: в 8 т. Т. 2. Авиационный транспорт / гл. ред. тома А. Г. Братухин, зам. гл. ред. Л. А. Гильберг. – М.: Машиностроение, 1995. – 400 с.
11. *Авиация*: энциклопедия / гл. ред. Г. П. Свищёв. – М.: Большая Рос. энциклопедия, 1994. – 736 с.
12. *Про затвердження Правил визначення робочого часу та часу відпочинку екіпажів повітряних суден цивільної авіації України*: наказ М-ва транспорту України № 219 від 02 квіт. 2002 р. (зі змінами, внес. згідно з наказом М-ва транспорту та зв'язку № 539 від 20 черв. 2007 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0390-02>.
13. *Приложение 1* // Конвенция о международной гражданской авиации: стандарты и рекомендуемая практика по выдаче свидетельств авиационному персоналу / Междунар. организация гражд. авиации. – 8-е изд. – М., 1998. – С. 25-66.

14. Дараганова Н. В. Правове регулювання діяльності екіпажу повітряного судна України: навч. посіб. / Н. В. Дараганова. — К.: НАУ-друк, 2009. — 96 с.

15. Приложение 6 // Конвенция о международной гражданской авиации «Эксплуатация воздушных судов»: в 3-х ч. / Междунар. организация гражд. авиации. — 2001. — Ч. I. — С. 1–5.

References

1. *Pro transport*: Zakon Ukrainy vid 10 lystopada 1994 r. № 232/94–VR // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy. — 1994. — № 51. — St. 446.

2. *Slovar' inostrannyh slov i vyrazhenyj / avt.-sost. E. S. Zenovych.* — M.: Astrel': AST, 2004. — 778 s.

3. Pylypenko P. D. Pidstavy vynyknennja individual'nyh trudovyh pravovidnosyn / P. D. Pylypenko. — K.: T-vo «Znannja», KOO, 2003. — 146 s.

4. *Trudove pravo Ukrainy: akademichnyj kurs: pidruch.* / P. D. Pylypenko, V. Ja. Burak, Z. Ja. Kozak ta in.; za red. P. D. Pylypenka. — K.: In Jure, 2004. — 536 s.

5. Jushko A. M. Perevedennja na inshu robotu: dys. ... kand. juryd. nauk: 12.00.05; Nac. juryd. akad. Ukrainy im. Ja. Mudrogo / Alla Myronivna Jushko. — H., 1999. — 228 s.

6. *Klasyfikator profesij: DK 003:2010 / Derzh. kom. Ukrainy z pytan' tehn. reguljuvannja ta spozhyvch. polityky.* [na zminu DK 003:2005; chynnyj vid 1 lystop. 2010 r.]. — K.: Derzhspozhyvstandart Ukrainy, 2010. — 697 s.

7. *Dovidnyk kvalifikacijnyh harakterystyk profesij pracivnykiv.* Vyp. 1: Profesii' pracivnykiv, shho je zagal'nymy dlja vsih vydiv ekonomichnoi' dijal'nosti, rozd. 1: Profesii' kerivnykiv, profesionaliv, fahivciv ta tehnicnyh sluzhbovciv / M-vo praci ta soc. polityky Ukrainy; [pidgot.: Berezhna L. M. ta in.]. — 3-tje vyd., dopov. ta perepr. — Kramators'k: Centr produktyvnosti, 2005. — 353 s.

8. *Dovidnyk kvalifikacijnyh harakterystyk profesij pracivnykiv.* Vyp. 68: «Aviacijnyj transport». Profesii' kerivnykiv, profesionaliv, fahivciv, tehnicnyh sluzhbovciv ta robitnykiv / M-

vo praci ta soc. polityky Ukrainy. — Kramators'k: Centr produktyvnosti, 2006. — 268 s.

9. *Povitrjanyj kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 19 travnja 2011 r. № 3393-VI // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy.* — 2011. — № 48/49. — St. 536.

10. *Bol'shaja encyklopedyja transporta: v 8 t.* T. 2. *Avyacyonnyj transport / gl. red. toma A. G. Bratuhyn, zam. gl. red. L. A. Gyl'berg.* — M.: Mashynostroenye, 1995. — 400 s.

11. *Avyacyja: encyklopedyja / gl. red. G. P. Svyshhev.* — M.: Bol'shaja Ros. encyklopedyja, 1994. — 736 s.

12. *Pro zatverdzhennja Pravyl vyznachennja robochogo chasu ta chasu vidpochynku ekipazhiv povitrjanyh suden cyvil'noi' aviacij Ukrainy: nakaz M-va transportu Ukrainy № 219 vid 2 kvit. 2002 r. (zi zminamy, vnes. zgidno z nakazom M-va transportu ta zv'jazku № 539 vid 20 cherv. 2007 r.) [Elektronnyj resurs].* — Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0390-02>.

13. *Prylozhenye 1 // Konvencyja o mezhdunarodnoj grazhdanskoj avyacyi: standarty i rekomenduemaja praktyka po vydache svydetel'stv avyacyonnomu personalu / Mezhdunar. organizacyja grazhd. avyacyi.* — 8-e yzd. — M., 1998. — S. 25–66.

14. Дараганова Н. В. Правове регулювання діяльності екіпажу повітряного судна України: навч. посіб. / Н. В. Дараганова. — К.: НАУ-друк, 2009. — 96 с.

15. Приложение 6 // Конвенция о международной гражданской авиации «Эксплуатация воздушных судов»: в 3-х ч. / Междунар. организация гражд. авиации. — 2001. — Ч. I. — С. 1–5.